

CARTEA I

Capitolul I¹

(1) De vreme ce observăm că oricare cetate² este un fel de comunitate³ și că orice comunitate⁴ este constituită în vederea unui bine (căci toți oamenii fac toate lucrurile în căutarea a ceea ce li se pare a fi un bine), este limpede că toate comunitățile urmăresc un bine; acest lucru îl face cu precădere aceea între toate suverană și care le cuprinde pe toate celelalte, ea urmărind totodată binele suveran între toate. Aceasta este așa-numita cetate sau comunitatea civică. 1252 a
5

(2) Toți câți socotesc⁵ că un om politic⁶, o căpetenie regală, mai-marele unei gospodării și cel cu autoritate de stăpân sunt unul și același nu au dreptate; căci ei consideră că fiecare dintre aceștia se deosebește prin mult și puțin, iar nu prin specie: de pildă, deasupra puținor oameni ar fi un stăpân, deasupra mai multora, un gospodar, deasupra și mai multora, un om politic sau o căpetenie regală, ca și cum o gospodărie mare nu s-ar deosebi cu nimic⁷ de o cetate mică. Cât despre omul politic și căpetenia regală, când cineva deține personal autoritatea, ar fi o căpetenie regală, iar când cineva, conform preceptelor unei astfel de științe⁸, este pe rând conducător și condus, ar fi un om politic. Dar acestea nu sunt adevărate. (3) Afirmția se va clarifica pentru cei care examinează după metoda urmată⁹. Căci, așa cum în celelalte domenii este necesară divizarea unui compus până în elementele lui necompușe (acestea fiind componentele minime ale întregului), tot astfel, examinând elementele din care se alcătuiește cetatea, vom avea o privire mai corectă asupra conducătorilor în discuție, observând atât prin ce se deosebesc între ei, 10
15
20

cât și dacă este posibilă desprinderea a ceva propriu unei arte¹⁰ referitor la fiecare dintre cei despre care am vorbit.

Capitolul II

- 25 (1) Dacă, deci, s-ar privi situațiile evoluând natural de la început¹¹,
 ca și în celelalte domenii, și în acestea s-ar putea ajunge astfel la reflecția
 cea mai exactă. (2) Cu necesitate¹², așadar, mai întâi trebuie uniți în
 perechi cei care nu pot exista unii fără ceilalți, precum partea femeiască
 și partea bărbătească, în vederea reproducerii (iar aceasta nu din alegere
 30 deliberată¹³, ci, ca și la celelalte viețuitoare și plante, din tendința naturală
 de a lăsa în urmă un alt individ asemeni sieși); apoi cel ce este conducător
 prin natură¹⁴ și cel ce este condus, în temeiul conservării. Căci cel ce
 este capabil de previziune, datorită inteligenței, este conducător prin
 natură și stăpânitor prin natură, pe când cel ce este capabil, datorită
 corpului, să îndeplinească lucrurile respective este condus și, prin natură,
 1252 b sclav. De aceea, pentru stăpân și sclav este avantajos unul și același
 lucru. (3) Așadar, partea femeiască și cel ce este sclav se disting prin
 natură (căci natura nu creează nimic în felul făurarilor cuțitului delfic¹⁵,
 adică din sărăcie, ci un lucru pentru un singur lucru. Astfel, fiecare dintre
 instrumente și-ar putea îndeplini în chip desăvârșit menirea dacă slujește
 5 nu pentru mai multe lucrări, ci pentru una singură). (4) Dar la barbari
 partea femeiască și cel ce este sclav au același rang. Pricina este că la
 barbari¹⁶ nu există ființe conducătoare prin natură, ci la ei comuniunea
 se formează între o sclavă și un sclav. De aceea, poeții spun „cuvinit e
 ca elinii pe barbari să-i stăpânească”¹⁷, socotind că totuna sunt prin natură
 ce e barbar și ce e sclav.
- 10 (5) Așadar, din aceste două comuniuni¹⁸ ia naștere întâi gospodăria.
 Și drept a vorbit Hesiod compunând versul „casă-nainte de toate, soție,
 și vită ce ară”¹⁹. Căci pentru cei săraci boul ține loc de slujitor.
- Așadar, comunitatea constituită în mod natural pentru viața de fiecare
 zi este casa, ai cărei membri sunt numiți convivi de către Charondas și
 15 comeseni de către Epimenides Cretanul²⁰. Iar prima comunitate formată
 din mai multe gospodării, constituită pentru nevoi care nu sunt zilnice,
 este satul. (6) Și mai cu seamă, în mod natural, satul pare a fi o colonie²¹
 a gospodăriei, colonie ai cărei membri sunt numiți, de către unii, frați de
 lapte, copii și copii ai copiilor²². Cetățile erau la început conduse de regi
 20 – neamurile²³ sunt încă și astăzi – tocmai pentru că ele s-au încheat

din supuși ai unor regi. Căci orice gospodărie este condusă în chip regal de către cel mai vârstnic, prin urmare sunt conduse astfel și extinderile ei de felul coloniilor, datorită înruderii. (7) Este ceea ce spune Homer: „porunci fiecare / Dând la copii și neveste”²⁴. Căci oamenii erau risipiți; și așa locuiau în vechime. Din această pricină toți susțin că și zeii au regii lor: pentru că ei înșiși sunt, unii, chiar și astăzi conduși de regi, alții erau în vechime; iar oamenii, după cum asemuiesc chipurile zeilor cu sine, fac astfel și cu viețile acestora²⁵. 25

(8) Comunitatea completă formată din mai multe sate este cetatea, atingând deja, ca să spunem așa, pragul totalei suficiențe din sine²⁶, formată, așadar, pentru trai²⁷, existând însă pentru bunăstare. De aceea, oricare cetate există prin natură²⁸, o dată ce așa există și primele comunități. Ea este finalitatea lor, iar natura este o finalitate: căci despre calitatea pe care fiecare lucru o are după încheierea formării lui afirmăm că este natura lucrului respectiv – de exemplu, a omului, a calului, a gospodăriei. (9) Mai mult, rostul și finalitatea reprezintă binele suprem. Iar suficiența de sine este și finalitate, și binele suprem. 1253 a

Din acestea este deci evident că o cetate face parte dintre cele conforme naturii și că omul este prin natură o ființă a cetății²⁹, iar cel fără de cetate este, din natură și nu din întâmplare, fie josnic, fie mai presus de om; ca și cel ponegrit de Homer: „Fără de neam, fără de lege și fără de vatră”³⁰. (10) Cel prin natură astfel este totodată împătimit de război, fiind cumva ca o piesă izolată, la jocul de figuri³¹. De ce omul este o ființă a cetății, mai mult decât orice albină și decât orice animal de turmă, e limpede. 5

Natura nu creează nimic în zadar³², afirmăm noi, iar dintre viețuitoare numai omul are vorbire³³. (11) Glasul este, desigur, semnul durerii și al plăcerii, de aceea se întâlnește și la celelalte viețuitoare, însă natura lor a mers doar până la nivelul de a avea percepția și semnalarea reciprocă a ceea ce e dureros și plăcut. În schimb, vorbirea există pentru a exprima folositorul și dăunătorul, prin urmare și ceea ce e drept și ceea ce e nedrept. (12) Într-adevăr, propriu oamenilor, în comparație cu celelalte viețuitoare, este că numai omul are percepția binelui, a răului, a dreptului, a nedreptului și a celorlalte asemenea. Deținerea comună a acestor lucruri creează gospodăria și cetatea³⁴. 15

Ca urmare, prin natură cetatea este ceva anterior gospodăriei și fiecăruia dintre noi, (13) căci în mod necesar întregul este anterior³⁵ părții. Căci dacă se suprimă întregul³⁶ nu va mai fi nici picior, nici mână, decât cu numele, ca și cum s-ar vorbi despre o mână de piatră; căci una ca aceasta va fi desființată. Toate se definesc prin funcția și puterea lor: în 20

consecință, când nu mai sunt în felul respectiv, nu mai este de spus că sunt aceleași, ci doar că poartă aceiași nume. (14) Așadar, cetatea există prin natură, și este totodată ceva anterior individului³⁷, lucru limpede. O dată ce fiecare, izolat fiind, nu este de sine stătător, va fi față de întreg în aceeași stare ca și celelalte părți; cel care, datorită suficienței de sine, este incapabil ori fără nici o nevoie de trai comunitar, nu este nicidecum parte a cetății, așa că este ori o fiară, ori un zeu.

(15) Prin natură, așadar, există în toți imboldul spre o astfel de comunitate, iar primul care a constituit-o a fost autor al unor bunuri mărețe³⁸. Căci întocmai cum, ca element desăvârșit, omul este cea mai bună dintre ființe, tot astfel, ca element izolat de lege și dreptate, el este și cea mai josnică³⁹ dintre toate. (16) Nedreptatea cea mai greu de îndurat este aceea care poartă arme. Pe de altă parte, omul este înzestrat natural cu arme⁴⁰ în slujba înțelepciunii practice și a virtuții, dar de ele se poate foarte bine folosi și pentru contrariile acestora. De aceea, fără virtute, el este făptura cea mai nelegiuită și mai sălbatică și cea mai josnică atât în desfrânări, cât și în lăcomie. În schimb, spiritul de dreptate⁴¹ este ceva propriu cetății⁴²: dreptatea este rânduiala comunității civice, dreptatea fiind discernerea a ceea ce este drept.

Capitolul III

1253 b (1) De vreme ce e evident din ce componente este constituită cetatea, este necesar a vorbi mai întâi despre gospodărire (*oikonomia*)⁴³, fiindcă oricare cetate se compune din gospodării, iar părțile gospodăririi corespund celor din care se află constituită la rândul ei gospodăria. O gospodărie completă se alcătuiește din sclavi și oameni liberi⁴⁴. Iar de vreme ce fiecare lucru se cuvine cercetat în primul rând în unitățile minime, iar primele și minimele părți ale gospodăriei sunt stăpânul și sclavul, soțul și soția, tatăl și copiii, s-ar cuveni făcută o examinare cu privire la cele trei relații – ce este fiecare și în ce fel trebuie să fie. (2) Ele sunt legătura de stăpân, cea de soț (căci a femeii față de bărbat este fără nume)⁴⁵ și în al treilea rând cea privitoare la descendență; căci nici această legătură nu este numită cu o denumire proprie. (3) Fie aceste trei relații pe care le-am menționat. Mai există o anumită parte care unora le pare a fi gospodăria însăși, iar altora, partea principală a acesteia (cum se prezintă situația, este de reflectat): mă refer la așa-numita artă a înavuțirii (hrematistica).

Să vorbim întâi despre stăpân și sclav, ca să vedem cele ce țin de raporturile necesare și ca să vedem dacă în domeniul cunoștințelor privitoare la acestea am putea să ajungem la ceva mai bun decât cele admise acum⁴⁶. (4) Astfel, unora stăpânirea le pare a fi o știință, iar gospodărirea, stăpânirea, conducerea politică și cea regală le par a fi una și aceeași, după cum am spus la început⁴⁷. Altora a stăpâni sclavi le pare contra naturii – căci prin lege este unul sclav iar altul liber, ei nedeosebindu-se cu nimic prin natură; tocmai de aceea, așa ceva nici nu este drept: căci este samavolnic⁴⁸.

Capitolul IV

(1) Deci, proprietatea în ansamblu este o parte a gospodăriei, iar arta dobândirii de bunuri este o parte a gospodăririi (căci fără cele necesare nu este posibil nici a trăi, nici a trăi bine); totodată, după cum pentru anumite meșteșuguri se consideră că este necesar să fie la dispoziție instrumentele potrivite, dacă lucrul are a fi dus la bun sfârșit, la fel stau lucrurile și în cele gospodărești; (2) în același timp, dintre instrumente, unele sunt neînsuflețite, iar altele însuflețite – de pildă, pentru cârmaci, cârma este un instrument neînsuflețit, dar ajutorul de cârmaci este un instrument însuflețit (căci pentru meșteșuguri, slujitorul se încadrează în specia instrumentelor); tot astfel și proprietatea este un instrument pentru trai, proprietatea în ansamblu este mulțimea instrumentelor, sclavul este un fel de proprietate însuflețită și orice slujitor este ca un instrument depășind instrumentele. (3) Căci dacă fiecare dintre instrumente ar putea îndeplini, din poruncă sau din presimțire, funcția proprie, dacă suveicile ar țese singure și plectrele ar cânta la cithară, așa cum se spune că făceau lucrările lui Dedal⁴⁹ sau trepiedele lui Hefaistos, de care poetul spune că intrau „la divanul zeiesc de la sine”⁵⁰, atunci nu ar mai avea deloc nevoie nici meșterii de lucrători, și nici stăpânii, de sclavi. (4) Așadar, instrumentele menționate sunt instrumente productive, dar proprietatea este un instrument de acțiune⁵¹. Într-adevăr, de pe urma suveicii rezultă ceva distinct de întrebuițarea ei, în timp ce de pe urma veșmântului și patului, numai întrebuițarea. Mai mult, de vreme ce producția și acțiunea se deosebesc ca specie și au, amândouă, nevoie de instrumente, cu necesitate și instrumentele respective prezintă aceeași deosebire. (5) Viața este acțiune, nu producție. De aceea și sclavul este slujitor în cele privitoare la acțiune. Se vorbește despre o proprietate întocmai ca despre o componentă; căci componenta nu numai că este componenta altui lucru, ci și aparține

în întregime altui lucru; la fel și proprietatea. De aceea stăpânul este doar stăpân al sclavului și nu îi aparține lui, dar sclavul nu numai că este sclavul stăpânului, ci îi și aparține lui în întregime.

- 15 (6) Care este, așadar, natura sclavului și care îi este capacitatea e limpede din acestea. Cine prin natură nu își aparține sieși, ci altuia, deși este om, acela este, prin natură, sclav; și este omul altcuiva cel care, deși este om, e o proprietate; iar proprietatea este un instrument de acțiune și totodată un instrument separabil.

Capitolul V

- (1) Dacă cineva este sau nu prin natură astfel și dacă este sau nu mai bine și drept pentru cineva să fie în sclavie, ori dacă, dimpotrivă, orice sclavie este contra naturii sunt lucruri de examinat în cele ce
20 urmează. Nu este greu a reflecta la acestea prin rațiune și a le înțelege temeinic din fapte. (2) Astfel, a conduce și a fi condus fac parte nu numai dintre cele necesare, ci și dintre cele utile. Și, încă de la naștere, anumite elemente sunt diferențiate, unele spre a fi conduse, altele spre a conduce. Există multe specii atât de elemente conducătoare, cât și de
25 elemente conduse, și este întotdeauna mai bună conducerea asupra unor elemente conduse mai bune⁵², de pildă cea asupra unui om în comparație cu cea asupra unui animal, (3) căci lucrarea îndeplinită de aceia mai buni este mai bună. Și, oriunde un element conduce, iar un alt element este condus, există o anumită lucrare a acestora împreună. Căci elementul conducător și cel condus se manifestă în absolut toate lucrurile
30 care sunt constituite⁵³ din mai multe și devin o entitate comună, indiferent dacă provin din unități continue sau dispartate. (4) Acest lucru, în temeiul întregii naturi, le este inerent celor însuflețite; ba chiar în cazul celor lipsite de viață există o anumită conducere, ca de exemplu într-o armonie. Dar acestea țin poate de o examinare mai îndepărtată⁵⁴.
35 Ființa vie, în primul rând, este constituită din suflet și corp, elemente dintre care unul este conducător prin natură, iar celălalt condus. (5) Ceea ce este prin natură trebuie examinat mai degrabă la ființele aflate într-o stare conformă naturii, și nu la cele degenerate; de aceea se și cuvine studiat omul cu o perfectă condiție și la corp și la suflet – în
1254 b cazul căruia lucrul este limpede. Căci asupra celor decăzuți sau care se află într-o stare decăzută s-ar părea că adesea corpul conduce sufletul din pricina stării degradate și contra naturii.

(6) Este posibil deci, spunem noi, să se observe mai întâi într-o ființă atât conducerea de stăpân, cât și cea de om politic, deoarece sufletul conduce corpul cu o conducere de stăpân, iar intelectul – pornirea, cu una de om politic și de rege. În acestea este evident că faptul de a fi condus de către suflet, respectiv de către intelect și de către componenta rațională, este conform naturii și folositor corpului, respectiv componentei afective, pe când starea de egalitate sau raportul invers sunt dăunătoare tuturor. (7) Și tot așa, privitor la om și celelalte viețuitoare se întâmplă la fel: căci animalele domestice au o natură mai bună decât animalele sălbatice și este mai bine pentru ele toate să fie conduse de către om, deoarece își găsesc astfel protecția. Apoi, raportul de la partea bărbătească la partea femeiască este prin natură de la superior la inferior și de la conducător la condus.

Aceeași situație este necesar să existe și la toți oamenii. (8) Astfel, toți cei care se disting de rest cât sufletul față de corp și cât omul față de animal (și sunt de această condiție toți cei a căror activitate este utilizarea propriului corp, lucru care este în același timp cel mai bun rezultat ce poate proveni de la ei) sunt, prin natură, sclavi, iar pentru ei este mai bine să fie conduși cu autoritatea corespunzătoare, o dată ce e la fel în cazurile menționate. (9) Căci e sclav prin natură cel care poate aparține altcuiva (de aceea și este al altcuiva) și care este părtaș la rațiune atât cât să o perceapă, fără să o aibă. Celelalte viețuitoare nu au puțină percepere a rațiunii, ci se supun unor stări⁵⁵. De altfel, utilitatea lor se deosebește puțin, căci din ambele părți, adică atât de la sclavi, cât și de la animalele domestice, datorită corpului lor rezultă un profit legat de cele necesare. (10) Așadar, natura tinde să creeze și corpuri diferite pentru oamenii liberi și sclavi⁵⁶, pe acestea din urmă puternice, spre întrebuințarea în necesități de bază, iar pe primele – drepte, de neîntrebuințat pentru astfel de munci, însă de întrebuințat pentru viața politică (aceasta împărțită și ea în treburi ale războiului și ale păcii) dar se întâmplă adesea și contrariul, adică unii au doar corpuri de oameni liberi, iar alții, doar suflete. Cu adevărat, un lucru este evident: că dacă oamenii liberi s-ar naște diferiți numai în ceea ce privește corpul tot atât cât statuile zeilor, toți ar recunoaște că restul merită să fie în sclavia celor dintâi. (11) Iar dacă faptul este adevărat pentru corp, este cu mult mai drept să se facă această distincție în privința sufletului; însă frumusețea sufletului nu este la fel de ușor de văzut precum cea a corpului. Că, așadar, prin natură unii sunt liberi, iar alții sclavi – este evident: pentru aceștia din urmă este și avantajos a fi în sclavie, și este și drept.

Capitolul VI

(1) Că susținătorii contrariului au întrucâtva dreptate nu este greu de văzut. Căci condiție de sclav și sclav au două sensuri: într-adevăr, există și un anumit tip de sclav și de înrobit în temeiul legii⁵⁷, legea fiind aici un fel de înțelegere în virtutea căreia se afirmă că prăzile de război aparțin învingătorilor. (2) Cert este că acestei norme de drept, ca și unui orator⁵⁸, mulți dintre cei care se ocupă cu legile îi aduc acuzația de ilegalitate, pe motiv că este intolerabilă situația în care cel ce este constrâns va deveni sclav și condus în raport cu cel ce poate să constrângă și este mai presus ca putere. Și dintre cei care cercetează în chip filosofic⁵⁹, unii susțin această opinie, alții pe cealaltă. (3) Cauza acestei divergențe, și care totuși face argumentele să se apropie, este că, într-un fel, virtutea susținută de resurse are totodată, în mod special, capacitatea de a subjugă, iar partea dominantă are mereu preeminența într-un anume bun; astfel încât se crede că violența nu este fără virtute, iar disputa se limitează la chestiunea de drept⁶⁰. (4) De aceea, unii cred că dreptul este buna învoire, alții – că acest lucru ca atare, și anume faptul de a conduce acela mai puternic, este drept. De altfel, dacă argumentările stau totuși față în față, argumentele celelalte⁶¹, conform cărora elementul superior ca virtute nu trebuie să conducă și să stăpânească, nu au nimic edificator sau convingător.

(5) Alții, aderând, socotesc ei, în mod absolut la un principiu de drept – căci legea e o stare de drept – admit ca dreaptă sclavia din război, însă totodată nu o susțin, căci este posibil ca pricina războaielor să nu fie dreaptă, iar despre acela care nu merită să fie în sclavie, cu nici un chip nu ar putea afirma cineva că este sclav. În caz contrar, se va ajunge ca aceia recunoscuți drept foarte nobili să fie sclavi și urmași ai unor sclavi dacă s-ar întâmpla să fie vânduți după capturare. (6) Ca atare, ei nu vor să-i numească sclavi pe aceștia, ci pe barbari. Astfel, când folosesc această denumire, nu cercetează nimic altceva decât pe cel ce este sclav prin natură, despre care noi am vorbit de la început; căci se afirmă, cu necesitate, că unii sunt sclavi pretutindeni, iar alții nicăieri. (7) La fel și în cazul nobleții: căci ei se consideră nobili nu numai la ei, ci pretutindeni, pe când pe barbari îi consideră nobili doar acasă la aceștia, sub cuvânt că există un element nobil și liber în mod absolut, iar altul nu în mod absolut, după cum spune și Elena lui Theodectes: „Viăstar fiind din două rădăcini zelești, / Să mă numească roabă cine-ar cuteza?”⁶²

(8) Când spun aceasta, ei nu fac deosebirea între ceea ce e sclav și ceea ce e liber, între cei de neam ales și cei de neam umil, prin nimic

altceva decât prin virtute și viciu. Căci pretind că, după cum dintr-un om se naște un om și din animale se naște un animal, tot astfel din cei buni se naște unul bun. Dar natura adesea vrea să facă acest lucru, fără a putea totuși. (9) Că, așadar, disputa are o oarecare rațiune și că nu există o delimitare între sclavi prin natură și oameni liberi este limpede; este la fel de limpede că în cazul unora o astfel de distincție există, fiind avantajos pentru o ființă, să fie în sclavie, iar pentru alta, să stăpânească, – lucrul fiind totodată drept – și că trebuie ca o ființă să fie cel condus, iar alta să conducă, exercitând o conducere conformă cu menirea ei naturală de a conduce, prin urmare să și stăpânească. (10) Pe de altă parte, situația în care conducerea este rea e dezavantajoasă pentru amândoi: căci unul și același lucru este avantajos pentru parte și pentru întreg, pentru corp și pentru suflet, iar sclavul este o parte a stăpânului ca o parte însuflețită, dar separată, a corpului acestuia. De aceea există un avantaj⁶³, precum și o concordie în raporturile reciproce dintre sclav și stăpân atunci când ei și-au meritat prin natură condiția respectivă. Dar pentru cei ce nu sunt în felul acesta, ci sunt sub puterea legii și siliți, se întâmplă contrariul.

Capitolul VII

(1) Lucru evident și din acestea, conducerea stăpânului și cea de om politic nu sunt totuna și nu toate conducerile sunt identice între ele, cum susțin unii⁶⁴: cea de-a doua este asupra oamenilor liberi prin natură, prima asupra sclavilor; cea gospodărească este o monarhie (căci orice casă este condusă monarhic), iar cea politică este o conducere asupra unor oameni liberi și egali. (2) Așadar, stăpânul nu este numit astfel în temeiul unei științe, ci prin faptul de a fi astfel; la fel și sclavul, și omul liber. Dar o știință ar fi, și a stăpânirii, și a sclaviei, una a sclaviei fiind aidoma aceleia predate de către cel din Siractza: acolo unul, luând o simbrie, îi învața pe tinerii sclavi slujirile obișnuite. (3) Ar mai fi, pe deasupra, deprinderea altor lucruri de felul acesta, ca arta culinară și celelalte genuri de slujire de felul acesta; căci există diferite munci, fie mai onorabile, fie mai necesare decât diferite altele, și, cum spune proverbul, „sunt fel și fel de sclavi și feluriți stăpâni”⁶⁵.

(4) Așadar, toate științele de acest fel sunt ale sclaviei. Știința stăpânirii este aceea de a folosi sclavii; căci calitatea de stăpân nu constă în a dobândi sclavii, ci în a se folosi de sclavi. Această știință este una

care nu are nimic măreț sau venerabil: ceea ce sclavul trebuie să știe să
 35 facă, acela trebuie să știe să poruncească. (5) De aceea, în cazul tuturor
 celor care au posibilitatea să nu se ostenească personal, această onoare o
 primește un supraveghetor, în timp ce ei se ocupă de politică sau de
 filosofie. Artă dobândirii de sclavi – cea legală adică – este diferită de
 acestea amândouă, fiind un fel de artă a războiului sau a vânătorii. Așadar,
 40 despre sclav și stăpân fie făcute precizări în maniera aceasta.

Capitolul VIII

1256 a (1) Să facem un studiu, în general, asupra oricărei proprietăți și asupra
 artei înavuțirii, în maniera urmată, o dată ce și sclavul era o parte din
 ansamblul proprietății. Așadar, mai întâi s-ar putea ivi întrebarea dacă
 5 arta înavuțirii⁶⁶ este aceeași cu arta gospodăririi, e o parte a ei sau îi este
 subordonată, și, de îi e subordonată, dacă este ca arta de a face suveici
 pentru arta țesătoriei sau ca arta turnătoriei pentru sculptură. Căci ele nu
 slujesc la fel, ci una furnizează instrumentele, iar cealaltă, materia. (2)
 Numesc materie substanța din care este confecționat un produs, ca
 10 lânăturile pentru țesător și bronzul pentru sculptor. Că, așadar, arta
 gospodăririi nu este una și aceeași cu arta înavuțirii, e limpede: căci de
 cea de a doua ține furnizarea, iar de prima utilizarea. Care va fi arta ce va
 utiliza cele legate de gospodărie, în afara artei gospodăririi? Dar dacă
 arta înavuțirii este o parte a acesteia sau alta ca specie, aceasta suscită
 15 controverse. (3) Căci dacă ține de cunoscătorul în arta înavuțirii să
 investigheze de unde vor proveni avuțiile și ansamblul proprietății, și
 dacă ansamblul proprietății cuprinde multe părți, iar bogăția – la fel, se
 ajunge să se pună mai întâi întrebarea: este arta agriculturii o parte a
 artei înavuțirii, sau altceva ca gen? La fel, în general, în cazul preocupării
 pentru hrană și pentru proprietatea legată de ea. (4) Există, desigur, multe
 20 tipuri de hrană, în consecință și multe feluri de viață, atât la animale, cât
 și la oameni. Căci nu este cu puțință a trăi fără hrană, așa încât diferențele
 de hrănire au făcut ca felurile de viață ale animalelor să difere. (5) Și
 astfel, dintre animalele sălbatice, unele trăiesc în turme, altele, risipite,
 în ambele cazuri cum le este de folos pentru hrănire, deoarece, dintre
 25 ele, unele sunt carnivore, altele ierbivore, altele omnivore: așa încât natura
 le-a delimitat felurile de viață tocmai în vederea înlesnirilor și alegerii
 acestor lucruri. Iar de vreme ce în mod natural nu același lucru place
 fiecăruia, ci tot altele, altora, și felurile de viață comportă deosebiri de la